

Једна каријера

Време, 18.12.1999

Пише: Милош Васић

Др Фрањо Туђман отишао је у историју као човек кога је запало да прогласи и девет година води независну Хрватску.

Фрањо Туђман рођен је 14. маја 1922. у Великом Трговишћу, селу у Хрватском Загорју, недалеко од Кумровца, родног места Јосипа Броза Тита. После основне школе Фрањо је кренуо у гимназију у Загребу, па у трговачку академију. Под утицајем оца Стјепана био је наклоњен левици, па је 1940. чак и притворен због прославе Октобарске револуције.

По проглашењу Независне државе Хрватске, млади Фрањо Туђман се са оцем прикључује партизанима у Загорју. Ту ради у партијској "техници": штампа летке и организује њихово дељење по Загребу и Загорју. Марко Белинић, један од организатора устанка, именује га скојевским руководиоцем Првог загорског одреда. Саборци га се сећају као намрштеног, "прјамалињејног" комесара; неки биографи (Предраг Матвејевић) замерају му недостатак храбрости и држање подаље од фронта; други подсећају да је маја 1942. "пао" у Загребу, али и да је одмах успео да побегне од усташке полиције. Током борби у Загорју 1943. његов брат Стјепан гине. Крај рата Фрањо Туђман дочекује као политички комесар дивизије и начелник Персоналног одељења корпуса. Његов отац Стјепан постаје вијећник ЗАВНОХ-а.

Почетком 1945. мајор Фрањо Туђман са супругом Анкицом, коју је упознао у партизанима, као хрватски кадар одлази у Београд на место начелника Кадровског одсека Персоналне управе Министарства народне одбране, место осетљиво и политички веома важно. Без оца Стјепана и помајке остаје 1946: званична верзија те трагедије била је да је Стјепан у растројству убио своју другу жену и себе. Фрањо Туђман ће, међутим, за то прво оптужити усташке терористе "крижаре", а кад дође на власт у Хрватској окривиће Удбу да му је убила оца.

До 1957. Фрањо Туђман остаје на месту начелника Другог (кадровског) одељења Персоналне управе ССНО-а, под Иваном Гошњаком. У Београду су му рођена и деца: Мирослав, Стјепан и Невенка. Вишу војну академију ЈНА завршио је 1957. и постао је начелник Персоналне управе. Разлози његовог напуштања ЈНА 1961, када је већ био генерал-мајор и уредник Војне енциклопедије, нису до краја јасни. Садашња званична верзија тврди, наравно, да се ген. Туђман сукобио са "великосрпским и југоунитаристичким" генералима; неки сведоци кажу да је Туђман претеривао са истицањем значаја хрватских партизана у НОБ-у и да је полако клизио у национализам. Било како било, његов одлазак у превремену пензију прошао је политички безболно, што указује да није био у сукобу са тадашњим водећим генералима и партијском организацијом у ЈНА.

Штавише, за њега је у Загребу основан Институт за историју радничког покрета, као партијска установа са Бакарићевим благословом, на чијем је челу био од 1. новембра 1961. до 4. априла 1967., када је искључен из Савеза комуниста због подршке Декларацији о хрватском књижевном језику. Као директор Института за историју радничког покрета, Туђман је покренуо часопис "Путеви револуције" и био његов главни уредник. Од 1963. био је и предавач на Факултету политичких наука у Загребу, али је успео да докторира само у Задру 1965. са тезом "Узроци кризе монархистичке Југославије од уједињења 1918. до слома 1941.". Та је дисертација била предмет основаних сумњи за плагијат, али није била званично оспорена.

Од 1967. на даље, пензионисани генерал др Фрањо Туђман интензивно се дружи са националистички настројеним интелектуалцима какви су били Шиме Ђодан и Петар Шегедин, али и са интелектуалцима блиским власти, попут Мирослава Крлеже, Влатка Павлетића и Већеслава Хољевца, легендарног градоначелника Загреба. Током "хрватског прољећа" 1969. - 1972., др Туђман не одолева искушењу да се истакне, па држи више жестоких говора. Запао је за будно око државне безбедности (што тада у Загребу није било тешко: хапсило је редом и за много мање од неопрезне изјаве) и допао затвора. Легенда каже да је Крлежа за њега интервенисао код Тита и да је Тито рекао: "Туђману не паковати!". Добио је две године, али је одлежао мањи део, вадећи се на слабо срце, за шта је имао лекарска уверења; иронијом судбине, то срце издржало је у протеклих шест недеља болест која би и много млађег човека дотукла за трен ока... Почетком 1981. др Туђман је опет допао затвора, на три године, овога пута због многих изјава и интервјуа страном штампи и телевизијама. Опет је одлежао неколико месеци, због слабог срца.

На неки начин др Фрањо Туђман добио је 1987. пасош. Часа не часећи, др Туђман креће у Канаду (од свих места) да се нађе са тамошњом екстремном хрватском емиграцијом. Тамо упознаје занимљиве ликове, који ће касније направити каријере у новој хрватској власти, пре свега Гојка Шушка који је држао франшизни ресторан у ланцу брзе хране Кентуцку Фриед Цхицкен (а не пицерију, како се причало); Шушак ће фасцинирати Туђмана, биће његов Мефисто и умреће као његов министар одбране.

Изгледа да је у Канади Туђман потписао свој уговор са усташким ђаволом који ће по своје долазити наредних десет година, све до његове смрти. Наиме, емигранти су обећали и дали новац за будућу Туђманову странку, очекујући политичке, али и другачије противуслуге. Стварни износ тих прикупљених пара никада није постао познат; дан-данас се проналазе некакви банковни рачуни са милионима скривених долара, последњи пут у Аустралији пре пар месеци...

Крајем 1989. др Фрањо Туђман и његови истомишљеници, укључујући и екстремне емигранте који су сви некако добили пасоше, а 1990. и оне без пасоша, оснивају Хрватску демократску заједницу. На првим вишестраначким изборима у Хрватској маја 1990., ХДЗ уверљиво побеђује захваљујући мање емигрантским парама, а више томе што се комунизам Хрватима смучио, што је Милошевић у Србији већ увећало распламсао српски национализам са свим територијалним претензијама и реваншистичким апетитима и што се СКХ-СДП годинама правио као да ништа не види и не чује ("хрватска шутња").

Током предизборне кампање др Туђман даје разне занимљиве изјаве, од којих се памти она да је "сретан што није ожењен ни Српкињом, ни Жидовком"; од испада пијане будале која је махала дечјим пиштољем на предизборном скупу ХДЗ-а у Бенковцу, Туђман прави "покушај атентата", што је и данас државна догма. Поставши председник тадашњег (до доношења новог устава) Председништва СР Хрватске, он навлачи ленту, шије беле униформе за касније и уопште све више личи на латиноамеричког диктатора. Милошевић му у међувремену тихо пакује оружану побуну Срба у Хрватској, инфилтрирајући своје оперативце СДБ-а, оружје и новац у Книн и Славонију... Нова хрватска власт то види и спрема се за сукоб: полако се купује оружје у иностранству и повећава се број резервних полицајаца - од којих ће касније настати Збор народне гарде. Милошевић и Туђман састају се у Карађорђеву почетком марта 1991. и разговарају насамо. Састаће се још много пута и нико неће после њихових састанака бити нимало паметнији око тога шта су се договорили. Са сигурношћу се може претпоставити да су се договорили о рату, о судбини Срба из Хрватске и о подели Босне и Херцеговине. Биће и да су се договорили и око тога да сваки пут кад запрети миран исход и неки разуман договор дође до неког крвавог инцидента, јер се стално тако дешавало. Туђман је Милошевићу веровао до краја и био је једини човек који је Милошевићу заиста и искрено веровао; Милошевић га никада није изневерио.

Остало је историја.

Није Хрватској све ни ту ишло глатко, а за то је највише био крив сам Фрањо Туђман. Првоборац и партизан, рехабилитовао је Независну Државу Хрватску и више него симболичним гестовима, прогласивши је "изразом вјековних тежњи хрватскога народа"; одликовао је и виђао усташке ратне злочинце; хтео је да буде модерни демократски западни политичар, али је исказивао антисемитизам и ентичку искључивост; својим поданицима увек се обраћао са "Хрватице и Хрвати", а тек после тога са "и држављани Републике Хрватске", а тако је прекршио и текст свечане заклетве пред Сабором; није имао нимало разумевања за систем вредности парламентарне демократије, док му је сам појам људских права био потпуно стран; волео је да буде историчар, али је историју измишљао по потреби и ћеифу; хтео је да буде и антифашиста и пријатељ са фашистима; хтео је да мири антифашисте са фашистима тако што би им кости помешао у миксеру и сахранио у Јасеновцу. Најгоре од свега било је то што је отворио врата усташком реваншизму у јавном животу Хрватске.

Његова је политика била израз анахроне опсесије деветнаестовековним шовинизмом и јевтином помодном "геополитиком". Умро је жалећи што није анектирао барем пола Босне, која је била његова опсесија у опсесији. Једна од последњих идеја била му је управо ревизија Вашингтонског и Дејтонског споразума, не би ли створио "трећи ентитет" у Босни, као замену за полумртву Херцег Босну. Босанске муслимане мрзео је из дна душе, верујући ваљда у сопствену опсесију Хантингтоновим сумњивим теоријама о "сразу цивилизација" у коме ће Хрватска опет бити "предзиђе кршћанства".

У својој амбицији да буде корифеј свих наука, др Фрањо Туђман хтео је да буде историчар, лингвиста, филозоф, антрополог и географ - а све то само са Командно-штабном академијом ЈНА и сумњивим докторатом. Хрвате је прогласио за народ најстарији, несловенског порекла притом. Хрвати су иранског порекла (што је чита алузија на "аријевску расу").

Током посете Турској пролетос, у музеју у Анкари др Туђман открио је један хетитски ћуп са мотивом шаховског поља, стар 1800 година, и одмах тријумфално објавио да је хрватска шаховница очито старија него што се мисли и да треба одмах истражити јесу ли Хрвати пореклом од Хетита - или, пак, обрнуто. Чак је и најновија историја ревидирана у истом смислу, на начин повремено скандалозно безобразан: НДХ је, осим за "повијесну тежњу хрватског народа", проглашена и за "антифашистичку силу"; у Јасеновцу су страдали само "непријатељи државе, што је и нормално", а - уосталом - тамо и није било тако страшно док "комунисти нису 1945. од Јасеновца направили стратиште Хрвата". Број жртава блајбуршког покоља ратних заробљеника 1945. увећавао се стално, да би достигао чак и 300.000 код неких егзегета, док је број жртава Јасеновца исто тако смањиван, да би га саборска комисија под председавањем неоусташе Вице Вукојевића недавно свела на неке две хиљаде, од чега око 300 Јевреја. Вице Вукојевић је онда изабран за судију Уставног суда Републике Хрватске, упркос ужасавању великог дела хрватске јавности над извештајем његове комисије и одбијању Сабора да га прихвати. Антисемитизам, присутан у новијем опусу др Фрање Туђмана, довео га је у неколико веома тугаљивих ситуација: прво је морао да ревидира енглеско издање своје књиге "Беспућа повијесне збиљности" тако што је из њега избацио антисемитске испаде; онда је покушавао годинама да буде позван у посету Израелу, али ни највећи напори хрватске дипломатије нису помогли.

Опсесија измишљањем новог хрватског језика такође је обележила Туђманову политичку каријеру. "Беспућа..." нису једини наслов непреводив на било који нормалан језик: "Усудбене повјеснице" дан-данас ломе мозак и Хрватима, а камоли странцима, а наслови поглавља попут "Сведобна свеудиљност геноцидне чинидбе" ствар чине комичном. Дочекујући, са лентом и у белим рукавицама, америчког председника Клинтонa који је у Загреб свратио да напуни гориво и из авиона изашао у патикама, фармеркама и пилотској кожној јакни, Туђман је изјавио да је "срећан". Тај лингвистички скандал смирили су дежурни језикословци објашњењем да је "срећан" "древна хрватска ријеч коју су нам Срби украли", па је Туђман - уз Николае Чаушескуа - постао још један државник због чијих се граматичких грешака мењала граматика. О моралу и да не говоримо: комунистички генерал, деда двојице унука из мешаног брака своје је критичаре називао "дјецом официра ЈНА и потомцима српских мијешаних бракова". Пристао је да му у Великом Трговишћу подигну нову "родну кућу" и уреди је као да су му родитељи били образовани богаташи са бечким укусом. Шта се могло онда очекивати од његових следбеника?

Десет година власти ХДЗ-а успело је да "претворбом и приватизацијом" уништи чак и најуспешније хрватске индустријске и трговачке фирме, да новац из њих прелије у веома дубоке џепове херцеговачких и других "тајкуна" и "бизмисмена" и да створи нову класу политички и национално подобних скоројевића.

Др Фрањо Туђман скромно се "уградио" и ту: и он је за смешне паре купио вилу у Назоровој, деложирао станаре и доградио је; и он је примио огромне хонораре за своје књиге и није их пријавио за порез; и његова жена је упетљана у те послове. Кад је пре две године откривено да је гђа Анкица Туђман уложила неких 200.000 марака и четрдесетак хиљада долара у готовом на свој девизни рачун, а да председник то није пријавио као имовину, уставотворац др Смиљко Сокол ушао је у историју правних и економских наука изјавом да "новац није имовина"; др Сокол је сада председник Уставног суда Републике Хрватске.

Син Стјепан, кћер Невенка, њени синови Дејан и Сениша Кошутин сјајно су се снашли у новом систему (Сениша такође воли ауто-трке, а Дејан има банку коју је "сам стекао"); једино син Мирослав, шеф обавештајне службе, није се обогатио - има само кућу на Брачу, на земљи своје жене, али он је увек био другачији и ломио се између оданости оцу и сопствених другачијих политичких уверења.

Др Фрањо Туђман отишао је у историју као човек кога је запало да прогласи и девет година води независну Хрватску. Једнога ће се дана сазнати пуна природа његових односа са Милошевићем, који му је био од велике помоћи и коме је веровао до краја. Др Туђман победио је у рату против Срба из Хрватске, који тај рат нису могли добити ни у сну; њихова се тужна парадржавица срушила сама од себе, јер их је Милошевић пустио низ воду од самог почетка. Утеха да је остварио сан Анте Павелића и ослободио Хрватску од Срба, "реметилачког фактора", како их је сам звао, слаба је утеха, јер без Милошевића то не би никад могао. Др Туђман је изгубио свој главни рат, онај у Босни, уздајући се у сопствене химере и илузије о "сукобу цивилизација" и осталим "геополитичким" бедастоћама. Опседнут "геополитиком", поверовао је Милошевићу да ће лако добити "турску Хрватску" - Западну Босну.

Иза др Фрање Туђмана остаје, међутим, Хрватска као политичка чињеница на Балкану од чијег се самог помена покојник ужасавао. Из целе је његове биографије јасно зашто је Хрватска на Балкану и зашто је он одатле силом извући није могао, упркос својим напорима и реторици. Етничка искључивост, шовинизам, антисемитизам, превртљивост, претенциозност, издаја и похлепа нису особине само балканске, али их је др Туђман видео само у Балканаца, а не и око себе и у себи. Манија величине, месијанска улога, сујета сујетства - мане су које је др Фрањо Туђман делио са другим балканским и иним лидерима и оцима домовине, али и то је људски, јер је човек крхка посуда пуна мана. Бог ће бити милостив према његовој души.